

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

У статті йдеться про умови формування ціннісних орієнтацій особистості, про те, що виникнення нових цінностей та девальвація попередніх торкнулися молоді більшою мірою, ніж будь-якої іншої вікової групи та про те, що проблема соціокультурних цінностей молоді, їх зміст та динаміка залишається актуальною незалежно від того, про який період соціального розвитку йдеться мова.

Ключові слова: особистість, молодь, цінність.

В статье идет речь об условиях формирования ценностных ориентаций личности, о том, что возникновение новых ценностей и девальвация предыдущих коснулись молодежи в большей степени, чем любой другой возрастной группы и о том, что проблема социокультурных ценностей молодежи, их содержание и динамика остается актуальной независимо от того, о каком периоде социального развития идет речь.

Ключевые слова: личность, молодежь, ценность.

The article deals with the terms of forming of the personality's valued orientations, that the origin of new values and devaluation of the previous ones touched the youth in a greater degree, than any other age group and that the problem of sociocultural values of young people, their maintenance and dynamics, remains actual in regardless of that what period of social development is spoken about.

Keywords: personality, young people, value.

Вступ. В умовах становлення нового ринку праці особливу значущість набуває виховання відповідальної, ініціативної, творчої особистості, котра спроможна реалізувати власні життєві перспективи. На розв'язання цих завдань спрямовані важливі державні документи – Закон України „Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, в яких робиться наголос на тому, що успішна самореалізація молоді людини можлива лише за наявності її особистої системи цінностей, котра має бути адекватною мінливим умовам сьогодення. Це актуалізує проблему дослідження структури, закономірностей і механізмів впливу для досягнення людиною її життєвих цілей. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні під впливом соціально-економічних перетворень, призвели до зміни багатьох педагогічних орієнтирів.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціокультурних цінностей молоді, їх зміст та динаміка залишається актуальною незалежно від того, про який період соціального розвитку йдеться мова. Ця проблема набуває особливої гостроти в умовах соціально-економічної та духовно-культурної кризи українського суспільства, котра виникла в перехідний період і супроводжується переоцінкою цінностей.

Виникнення нових цінностей та девальвація попередніх торкнулися молоді більшою мірою, ніж будь-якої іншої вікової групи. Однією із головних функцій любого соціуму є забезпечення механізмів соціальної наступності та підтримки цілісності суспільного організму. Переоцінка цінностей завжди відбувається на фоні зниження соціального імунітету та таїть в собі різноманітну загрозу для нормального життя людини та суспільства. Особливу значущість тут набувають процеси, що захоплюють ціннісну свідомість молодих людей, тому що, саме вони є майбутнім суспільства, виражають як його можливості, так і проблеми.

Зміни, які відбуваються в сучасному українському суспільстві супроводжуються формуванням нової ціннісної свідомості, поєднуючи в собі найкращі вітчизняні традиції духовності та гуманізму з новим мисленням, обумовленої процесами глобалізації, охопивши

економічну, політико-правову, інформаційно-технологічну, культурно-побутову сфери соціального життя.

Особливого значення у зв'язку з цим набувають дослідження динаміки системи освіти та виховання, які відіграють ключову роль у соціокультурному становленні сучасної української молоді. Вивчення оціночної динаміки молоді у соціокультурній сфері, що передбачає виявлення головних факторів, які визначають цей процес та створює умови для ефективного прогнозування різних соціальних змін, а також управляючи ними.

Соціокультурна динаміка є предметом дослідження багатьох наук, таких як соціальна філософія, аксіологія, етика, соціальна психологія та педагогіка. Однак, всі ці науки повинні спиратися на емпіричний матеріал та кваліфіковані соціологічні інтерпретації. Таким чином, дослідження соціокультурної динаміки української молоді, її духовно-культурних цінностей має як безсумнівну самостійну цінність, так і допомагає поглибленню змісту всіх вище перерахованих наук.

Формування особистості, її ціннісних орієнтацій відбувається насамперед у роки учнівства. Саме тому сучасна педагогічна наука[1, 2, 3] поставила перед навчальними закладами певні завдання – приділяти більше уваги розвитку особистості учнів, поважати їх та вивчати їх індивідуальні особливості, виявляти та створювати умови, котрі забезпечують становлення творчих особливостей кожного конкретного учня та формування його соціально значимих ціннісних орієнтацій.

Однак, як зазначають деякі дослідники[3, 4, 5] та показує практичний досвід, сьогоднішня школа з цими завданнями не справляється.

Розширились сфери, котрі впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів та молоді взагалі: проблеми війни та миру, освоєння космосу та Світового океану, вплив соціального середовища, розвиток техніки та виробництва, зміни у ставленні до освіти та культури.

У результаті аналізу педагогічної наукової літератури можна виділити педагогічні та соціальні умови, котрі суттєво впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді[6, 7, 8].

До соціальних умов відносять:

- 1) інфраструктуру сьогоднішньої освіти, котра представляє собою велику кількість промислових підприємств;
- 2) екологічну ситуацію, котра відрізняється високою ступінню забруднення води та повітря;
- 3) історико-культурні та національні традиції, котрі представляють культурні інтереси та цінності багатьох народів та народностей, що проживають на території нашої країни;
- 4) особливості формування бюджету;
- 5) низьку платіжну здатність населення;
- 6) політику у галузі плати за навчання;
- 7) демографічні особливості.

Соціальні умови тісно пов'язані та визначають педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій молоді.

Аналіз наукової педагогічної літератури дає змогу виділити наступні педагогічні умови:

- 1) наступність у навчанні та вихованні;
- 2) розвиток художнього сприйняття, образного мислення, мовної культури;
- 3) послідовний підхід до педагогічного процесу;
- 4) включення у педагогічний процес інтелектуальної, вольової та дієво-практичної сфери особистості;
- 5) характер направленості особистості через цілі та якості особистості як цінності;
- 6) виокремлення молоддю ціннісного змісту у навколишньому середовищі.

Охарактеризуємо перераховані вище педагогічні умови.

Наступність – важлива педагогічна умова формування ціннісних орієнтацій молоді.

Ми спираємось на існуюче у науці визначення наступності як зв'язку між явищами у процесі розвитку у природі, суспільстві та пізнанні, коли нове, змінюючи старе, зберігає деякі його елементи. У суспільстві означає передачу та засвоєння соціальних та культурних цінностей від покоління до покоління. Означає також всю сукупність дій традицій.

Наступність – необхідний атрибут розвитку духовної культури суспільства. Проблема наступності та неперервності освіти вивчалась у працях багатьох філософів та педагогів[6, 9].

Наступність у освіті та вихованні поглиблює та закріплює відповідальне ставлення до навчання, праці, професіоналізму, пізнання, творчості, традицій та людей, що оточують молодь.

Важливою педагогічною умовою формування ціннісних орієнтацій молоді є характер направленості особистості через цілі та якості особистості як цінності.

В основі функціонування ціннісних орієнтацій є ціннісний підхід, згідно з яким усі явища, що оточують нас (у тому числі поступки людей) – цінності, тобто відображаються у свідомості особистості з точки зору їх можливостей задовольняти їх потреби та інтереси. Тому формування особистості у процесі виховання та навчання можна розглядати як інтеоризацію суспільних цінностей, перетворення їх у систему особистих цінностей, на які індивід орієнтується у своїй діяльності.

Проблема існування загальнолюдських цінностей дуже складна та дискусійна. Згідно теорії Л.Гумільова[10], їх немає, так як для цього необхідне об'єднання усього людства в один-єдиний гіперетнос. Реальна практика показала, що входження у чужий етнос завжди передбачає відмову від своєї особистої етнічної домінанти, заміну її на систему цінностей нового суперетносу.

На думку В.Швіркової, різні релігії та філософські системи також не дають підстав для існування „загальнолюдських цінностей”[11]. Він пропонує космічне обґрунтування загальнолюдських цінностей, вважаючи головною ознакою людського розуму збереження інформації про еволюцію всесвіту.

Рівень сформованості ціннісних орієнтацій молоді можна визначити за такими критеріями[5, 8, 9]: 1) ступінь сформованості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій, що визначається варіативністю оцінок при визначенні значимості тієї чи іншої цінності; 2) змістовий бік ієрархічної структури ціннісних орієнтацій, що визначається величиною рангу, отриманого тією чи іншою цінністю. У залежності від конкретних цінностей, котрі входять у ієрархію ціннісних орієнтацій молоді; їх співвідношення, ступеня більшої чи меншої їх переваги відносно інших ми визначаємо, на які цілі життя направлена діяльність особистості і які засоби вона вважає обирає для їх досягнення.

Користуючись даними критеріями, формуємо чотири рівня особистісного розвитку – системно-ціннісний, мотивований, емотивно-фрагментарний, розмитий. Ці рівні показують різну ступінь ціннісного ставлення особистості до світу, а врахування направленості особистості через цілі та якості особистості як цінності можна поставити однією із педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій молоді.

Виокремлення молоддю ціннісного змісту у навколишньому середовищі, - наступна педагогічна умова формування ціннісних орієнтацій молоді.

Підставою для такого визначення є – об'єктивно-змістовий бік цінності (молода людина надасть перевагу тій дійсності, яка їй більш близька та значима); виявлялись показники, значимі для характеристики типу цінності (реально-практичне функціонування, навчальна діяльність, цінність ставлення до себе, спілкування, пізнавальна діяльність).

Завдяки такій типології цінностей можна виокремити ціннісний зміст, який виділяє молодь у навколишньому середовищі та педагогічно адекватно реагувати на нього.

Врахування індивідуально-типологічних особливостей молоді – наступна педагогічна

умова формування ціннісних орієнтацій молоді. Л.Виготський підкреслював, що середовище є саме тією умовою здійснення діяльності людини, у ході котрої відбувається оволодіння суспільно –історичним досвідом, світом культури. Це та умова, без котрої, як і без індивідуально-типологічних особливостей, неможливий складний процес формування ціннісних орієнтацій молоді[12].

Висновок. Отже, є нагальна необхідність у активному спрямуванні зусиль громадськості на вивчення різноманітних виховних впливів на молодь у сфері вільного від навчання часу; залучення молоді до соціокультурної діяльності; нейтралізацію негативного впливу сьогоденних суперечностей; створення ситуацій, коли особистий розвиток індивіда буде виступати регулятором поведінки й вияву кращих якостей молоді людини.

У зв'язку з тим, що темпи соціально-політичних і соціально-економічних змін у суспільстві випереджають темпи зміни поколінь, сучасна молодь змушена значно частіше, ніж їхні батьки, змінювати свої ціннісні орієнтації, накреслювати нові перспективи життєдіяльності. Значущість виховної роботи з формування соціокультурних цінностей зростає, коли молода людина має визначитися у професійному майбутньому, у своїх ціннісних орієнтаціях та життєвих планах.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Гальперин П.Я., Запорожець А.В., Эльконин Д.Б. Проблемы формирования знаний и умений у школьников и новые методы обучения в школе. \\\ Возрастная и педагогическая психология. – М., 1992. – С.230-243.
2. Голубева Э.А. Способности и склонности: комплексные исследования. – М.: Педагогика, 1989. – 197 с.
3. Дубовина И.В., Круглов Б.С. Психологические аспекты формирования ценностных ориентаций и интересов учащихся. \\\ Ценностные ориентации и интересы школьников: Сб.науч.тр.\Редкол.: Т.Н.Мальковская (Отв.ред.) и др.. – М.: Изд-во АПН СССР, 1983, С.27-36.
4. Казакина М.Г. Взаимосвязь процесса развития коллектива и нравственного формирования личности. – Л.: ЛГПИ, 1983. – 82 с.
5. Мальковская Т.Н. Теоретические основы исследования ценностных ориентаций и интересов школьников. – М., С.5-19.
6. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 555 с.
7. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998.- 204 с.
8. Бех І.Д. Відповідальність особистості як мета виховання \\\ Початкова школа. – 1994. - № 9-10. – С.4-8.
9. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. – М.: Мысль, 1988. – 253 с.
10. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли \\\ Под ред. В.С.Жекулина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 495 с.
11. Швырков В.Б. Об общечеловеческих ценностях с позиций системно-эволюционного подхода (глазами психолога) \\\ Психол. жур.- 1993. – Т.14, № 6. – С. 119-132.
12. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти томах. – М.: Педагогика, т.5, 1983. – 368 с.

Рецензент: к.пед.н., доц. Безносюк О.О.